

**VAN EESTEREN
GESPREK
NUMMER 19**

**EXPERIMENTEREN
MET FLEXIBELE
WONINGENPLATTEGRONDEN**

■ **VERSLAG VAN EESTERENGESPREK #19** **EXPERIMENTEREN MET FLEXIBELE WONINGENPLATTEGRONDEN**

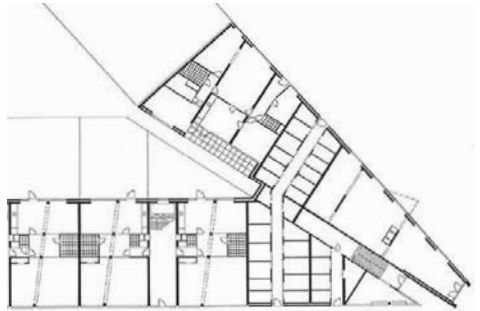
De opening van de Van Eesteren Museumwoning in oktober 2012 is aanleiding voor een drieluik Van Eesterengesprekken over het moderne wonen. De museumwoning in Amsterdam Sloterveer is vrijwel geheel teruggebracht in originele staat van begin jaren '50, en ingericht volgens de principes van 'Goed Wonen': een idealistische organisatie die tot in de jaren '70 geloofde dat de mens door middel van een verantwoord interieur het beste uit zijn woning en uit zichzelf kon halen. Het devies was functionele en moderne woninginrichting, evenals de architectuur. Tijdens het eerste Van Eesterengesprek binnen het drieluik heeft architectuurhistoricus Jeroen Schilt een toelichting gegeven op de woningplattegronden van arbeiderswoningen uit de 19e eeuw tot de riante sociale huurwoningen in de Bijlmermeer begin jaren zeventig. Dick Van Gameren, architect en hoogleraar aan de Technische Universiteit Delft (Leerstoel 'Dwellings') heeft hier tijdens het Van Eesterengesprek #19 op woensdag 14 november de draad opgepakt.

■ UIT HET KEURSLIJF VAN DE TUNNELKISTEN

Het tunnelkist systeem, een Nederlandse uitvinding, markeert het hoogtepunt van de ver doorgevoerde standaardisering in de bouw. Dit productiesysteem, uniek in de wereld, kan de volledige betonnen ruwbouw van één woning in 24 uur produceren. De winst is een snelle en goedkope productie, het negatieve effect is een standaard Nederlandse woning; een woning ingepast in een kale betontunnel met een breedte van 5.40 meter, waarbij de draagconstructie belangrijker is dan de (flexibele) plattegrond. Van Gameren stelt dat ongeveer 75% van de Amsterdamse woningen gebaseerd zijn op deze beuk van 5,40 meter breed en als volgt ingedeeld: een woonkamer met een grote slaapkamer van 3 meter en een kleine slaapkamer van 2 meter. Architecten doen al decennia verwoede pogingen om aan het strenge keurslijf van de tunnelkisten te ontkomen, door woningen te ontwerpen met plattegrond die het gebruik niet vast legt, maar flexibel functioneert.

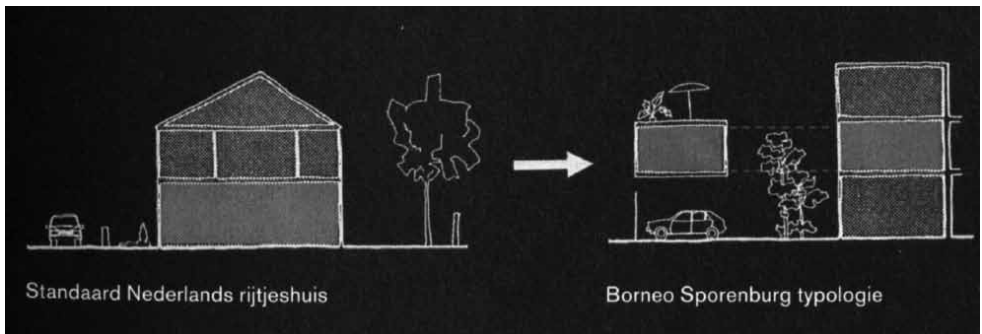
■ OPVULLEN VAN GATEN IN DE STAD

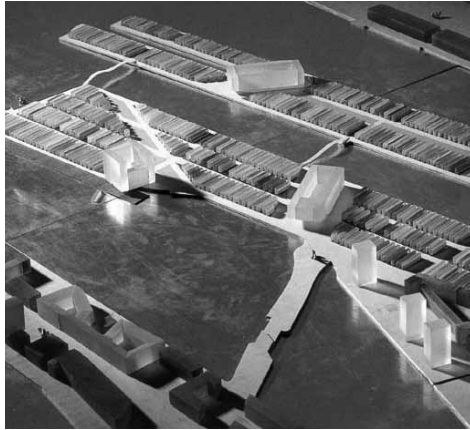
In de jaren '70 verschuift de aandacht van grootschalige stadsuitbreidingen naar stadsvernieuwing; in de bestaande stad 'opvullen van de gaten' en vervangen van verouderde woningen. Het gaat om kleine aantallen woningen die moeten worden ingepast in het vertrouwde gevelbeeld. Variatie en differentiatie keren weer terug in het ontwerp en productie van woningen, al gaat dit niet zonder slag of stoot. Architecten breken zich nog altijd het hoofd hoe ze zich kunnen onttrekken aan de bouwsystematiek van de tunnelkisten. Eén van de pogingen is het ontwerp begin jaren '90 van Liesbeth van der Pol voor woningen in Amsterdam oost, op de hoek van de Pieter Vlamingsstraat en de Pontanusstraat. Deze experimentele woningen hebben gedeeltelijk een 'open plattegrond'. Dit betekent dat een overspanning met een balk op kolommen het mogelijk maakt dat bewoners hiertussen zelf de wanden kunnen aanbren- gen, en alle kamers vanuit de centraal gelegen hal zijn te bereiken door schuifdeuren.

■ TYPE 'BORNEO SPORENBURG'

In de latere jaren van de stadsvernieuwing, in de loop van de jaren '90, komen grotere locaties in Amsterdam, zoals haven- en industrie terreinen, vrij voor woningbouw. Zoals in het Oostelijk Havengebied waar twee havenpieren zijn getransformeerd tot de woonwijken Borneo en Sporenburg. Hier wordt voor het eerst op grote schaal laagbouw geïntroduceerd, met een dichtheid van 100 woningen per hectare, in lange bouwstroken verdeeld in smalle kavels van drie lagen. Het standaard Nederlands rijtjeshuis veranderd in een stadswoning, bekend als het 'Borneo Sporenburg' type. Toch is ook hier het tunnelkist systeem leidend, maar in het complex op de kop van Sporenburg heeft Van Gameren samen met Bjarne Mastenbroek dit op een inventieve manier omzeild. Precies de helft van de beuk is uitgespaard en de serre op de hele beukbreedte ingeschoven. Het beton is hierbij expres zichtbaar gehouden. Iets verderop aan de Oostelijke Handelskade staat het appartementencomplex Boston. Door de keus van DKV Architecten voor niet-dragende wanden is de indeling van de woningen vrij. En zoals bij kantoren gangbaar zijn hier de leidingen, kabels, riolering en elektra hier onder de verhoogde vloeren verwerkt.

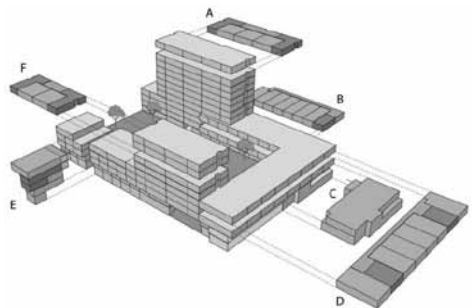

■ VERNIEUWENDE WONINGEN IN NIEUW-WEST EN DE BIJLMER

Van Gameren is betrokken bij de vernieuwing van de Amsterdamse gebieden Nieuw-West en de Bijlmer in Zuidoost, waar hij tevens bijzondere projecten weet te noemen. Zoals de Schutterstoren in Osdorp, een rond woongebouw met vrij indeelbare plattegronden. Ronde gebouwen zijn uniek omdat het bouwtype zich aan de standaard onttrekt en daarmee niet gemakkelijk te realiseren. In Slotervaart is Van Gameren verantwoordelijk voor een vroeg voorbeeld van hergebruik in 1994, namelijk de transformatie van de rioolzuiveringsgebouwen tot de 'trommelwoningen' in de huidige woonwijk de Oostoever. Vanwege de originele functie is een nieuwe fundering overbodig, en volstaat het plaatsen van een eenvoudig staalskelet, waardoor de grootst mogelijke vrijheid voor de woningplattegrond wordt verkregen.

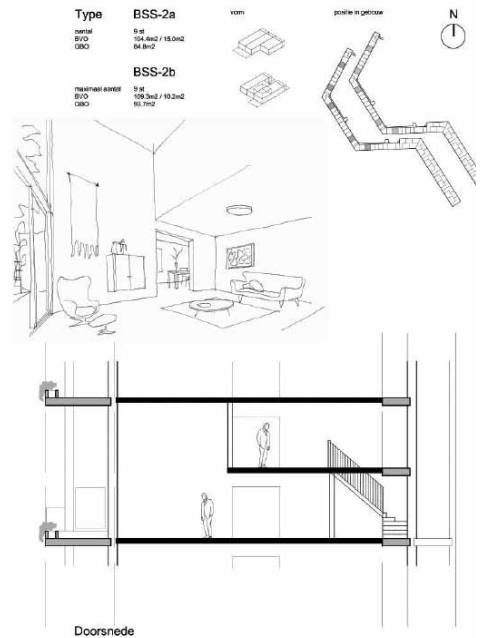
Iets verderop in Slotervaart is hij begin 2000 supervisor bij de herontwikkeling van de Staalmanpleinbuurt, een stedenbouwkundige transformatie van open naar gesloten bouwblokken. De Noordstrook, het woonblok mede door hem zelf ontworpen, is een afspiegeling van de hedendaagse diverse maatschappij. Maisonnettewoningen, grote gezinswoningen, zorgwoningen, etc. De enorme variëteit is ingepast in het beuksysteem. Momenteel wordt in Slotermeer een multifunctioneel gebouw gerealiseerd, met publieke functies én 41 sociale huurwoningen, waaronder een aantal senioren- en rolstoelwoningen.

Van Gameren sluit af met voorbeelden van vernieuwingsprojecten in de Bijlmer. Aan de Karspeldreef staat sinds 2009 een woonblok van zijn hand en in 2011 maakt Dick van Gameren Architecten kans om de laatste nog niet gerenoveerde honingraatflat Kleiburg te herontwikkelen. Het ontwerp is uiteindelijk niet geselecteerd, de flat krijgt dus geen tweede leven door penthouses die de bovenste twee etages vervangen, appartementen met binnentuinen en de verkoop van casco woningen. Gemakkelijk is een dergelijke transformatie niet, door het prefab systeem is het betonskelet heel bepalend waardoor wanden weghalen niet zomaar kan. Wel is dit bij de plafonds mogelijk, zo kunnen maisonnettewoningen ontstaan. Bij het bedenken van nieuwe type woningen in Kleiburg geldt het spanningsveld van het hoge prijskaartje dat hangt aan ingrijpende renovatie, hoger dan bij sloop-nieuwbouw.

Tot slot benadrukt Van Gameren, in het kader van de stedelijke vernieuwing van wederopbouwgebieden, dat de naoorlogse plattegronden meestal nog voldoende ruimte bieden voor de hedendaagse woonwensen. Hij betreft de grote fixatie op sloop en nieuwbouw. Bij het

ontwerpen van nieuwe, maar ook bij transformatie is de opdracht aan de architect te zorgen voor een hoge mate van flexibiliteit van de woning plattegrond, omdat dit beter past bij de huidige diversiteit aan woonwensen.

■ LINKS

MEER LEZEN

Dick van Gameren 'Revisies van de ruimte Gebruiksaanwijzing voor architectuur', Rotterdam 2005
Bart Goldhoorn, Mark Swenarton, Dorine van Hoogstraten, Dick van Gameren, Dirk van den Heuvel, Olv Klijn (red.) 'DASH De woningplattegrond', Rotterdam 2011
www.dickvangameren.nl

■ COLOFON

Tekst: Victorien Koningsberger
Beeld: Presentatie Dick van Gameren
Vormgeving: anoukjohanson.nl

■ VAN EESTERENMUSEUM

BURGEMEESTER DE VLUGTLAAN 125 | AMSTERDAM
WWW.VANEESTERENMUSEUM.NL
INFO@VANEESTERENMUSEUM.NL

